

GUSTAU MUÑOZ

Apunts del natural

Reconec que els meus «dietaris» són una mica peculiars. Bàsicament tracten de qüestions públiques, i prenen sovint un caire d'article o text breu destinat a una publicació que sol ser incerta o efímera. O recòndita. Per això serveixen, contra tota evidència, un caire de papers «íntims», vet ací la paradoxa. D'altra banda, aquests escrits prenen com a punt de partida esdeveniments o temes suggerits pel temps que passa, per l'actualitat, però també tempten una reflexió a més llarg termini, la introducció d'enfocaments o punts de vista que miren més enllà del pretext immediat de l'escriptura. O així ho vull creure. He recollit ací uns quants d'aquests textos, escrits al llarg del 2015 i del que portem de 2016, en un temps marcat per les angoixes d'un segle XXI que ja s'ha fet conèixer i que mostra un perfil decididament inquietant. Però també, a casa nostra, marcat per l'esperança cauta davant un procés en marxa o un canvi finalment assolit (per bé que no consolidat encara, ni irreversible) i, en tot cas, pel desvetllament de la consciència social i de país entre les generacions que pugem, que ja comencen a fer «massa crítica» i a prendre, amb decisió, la iniciativa. Espere, confie, que d'alguna manera aquestes espurnes reflexives podran fer el seu paper, ser útils, si mai arriben a ser llegides. Per això escrivim, al capdavant.

Gustau Muñoz (València, 1951) és assagista i traductor. Ha estat editor a la IVEI (Edicions Alfons el Magnànim) i a Publicacions de la Universitat de València, així com director de les col·leccions d'assaig Arguments i Sagitari. És autor dels llibres *Intervencions, entre cultura i política* (Tàndem), *A l'inici del segle. Un dietari de reflexions* (Tres i Quatre) i *Herència d'una època* (Tàndem). Així mateix, ha editat els volums *Els reaccionaris valencians. La tradició amagada* (Afers) i *Joan Fuster i l'anàlisi de la realitat social* (PUV).

UNA «CRISI» O ALGUNA COSA MÉS?

I si la famosa «crisi» no fos una crisi, moment excepcional destinat a passar, sinó un nou estadi socioeconòmic derivat d'un canvi estructural i, per tant, permanent? I si no fos una mala conjuntura, sinó una nova condició —duradora— de la societat contemporània i dels seus determinants de fons? Potser això explicaria per què la millora relativa d'alguns indicadors macroeconòmics no es trasllada a una percepció social, viscuda, que continua sent molt negativa. La crisi pròpiament dita començà el 2008, teòricament com una derivació de la fallida financera als Estats Units el 2007, però moltes manifestacions de dislocació social s'arrossegaven d'abans, encobertes a Espanya per una fabulosa bombolla immobiliària. I l'estancament de l'economia europea, agreujat per la política econòmica d'inspiració alemanya, té un abans i un després dels problemes amb l'euro, el deute o els rescats a Irlanda, Portugal, Grècia i Espanya (en aquest cas, només bancari).

Sens dubte, els trets més pertorbadors de la situació actual, que sovint s'atribueixen a «la crisi», són l'atur, la pèrdua de poder adquisitiu, la precarietat laboral, l'augment exponencial de la desigualtat i la polarització social, la degradació dels serveis públics, la reducció de les ajudes socials. Cert és que no es manifesten a tot arreu de manera uniforme, ni per grups d'edat, ni per segments socials, ni per territoris. Hi ha grans diferencials segons àrees geogràfiques, entre uns estats i altres i entre regions dins dels estats.

Al llarg dels darrers vint anys s'han esdevingut una sèrie de canvis i transformacions de fons que estan a l'arrel dels problemes actuals. En síntesi es pot al·ludir a tres processos: globalització, digitalització, finançarització. I cal comptar també amb un quart factor decisiu: en molts països (no en tots) les polítiques de colonització de serveis públics per l'empresa privada, les privatitzacions, les desregulacions, les reformes del mercat laboral, la contenció i reversió de drets socials, hi han fet estralls. No en tots els països, però la tendència és latent i la seua força depèn de l'orientació política predominant. Als processos de canvi estructural, de fons, cal afegir les polítiques aplicades, les de llarg recorregut i les més directament lligades a la gestió de la crisi que començà el 2008, que han afectat de manera especial al sud d'Europa i han generat situacions d'emergència social.

Avui podem observar fenòmens com ara la venda en bloc de vivendes socials a un «fons voltor» que, alliberat legalment de compromisos, augmenta unilateralment els lloguers i desnona sense pietat les famílies que no poden pagar-los. Sovint empreses amb marques reconegudes cauen sota el control de fons d'inversió o fons de capital risc que n'alteren l'esquema de negoci, de la mà d'un o més expedients de regulació d'ocupació, i les tanquen, les venen o les traslladen. Empreses que durant

dècades feien producció directa es transformen en comercialitzadores de productes importats. El comerç tradicional està en davallada i proliferen les grans superfícies i les franquícies. L'explosió de l'educació ha generat una abundant oferta de titulats que ja no troben ocupació o que no poden comptar amb sous comparables als de les generacions anteriors. Professions senceres (periodistes, arquitectes, actors, món editorial, etc.) s'han enfonsat.

En certa mesura, tots aquests processos tenen un origen comú, responen a una mateixa lògica, més enllà de les polítiques aplicades, que poden agreujar-ne els efectes o pal·liar-los. Ens trobem davant una nova fase històrica, de predomini del capital financer, d'interconnexió global, de transformacions tecnològiques lligades a la digitalització. Un capitalisme *high tech* (segons la fórmula que proposa Wolfgang F. Haug).

El model d'èxit avui és la integració de xarxes globals a partir d'un centre que defineix i difon la marca i el disseny però que deslocalitza la producció a països de salaris ínfims i sense regulacions mediambientals. Amb una logística eficaç i una xarxa comercial potent el predomini al mercat està assegurat. Ara, és clar que això també arrasa la producció local, el comerç tradicional, i ofereix si de cas ocupacions *low cost*, de salaris baixos, per a plantilles precàries i en rotació. Tot i que no és l'únic model d'èxit (vegeu el cas d'Alemanya i la producció industrial d'alt valor afegit), la tendència és aquesta.

El capitalisme viu de sempre enmig de la tensió d'abaratir els costos laborals al màxim per augmentar els guanys però de comptar també amb demanda solvent per a poder vendre els productes. La globalització ha permès relativitzar la importància dels mercats interiors. L'accent es posa en l'eficiència i la productivitat i la reducció de la càrrega impositiva i dels costos laborals per a guanyar competitivitat. S'intenta reduir el cost de la reproducció de la força de treball (aliments i vestits barats), i s'aconsegueix, tot i que el cost dels serveis bàsics i de l'habitatge, o de l'educació i la sanitat, allà on no hi ha polítiques socials, es dispara. Una font segura de malestar social.

D'altra banda, l'endeutament de molts Estats, la ineficiència dels sistemes fiscals (a base de desgravar els més rics o de rebaixar la fiscalitat per atraure inversions), ha generat un immens mercat del deute i altres «productes financers», per on circulen quantitats dineràries impressionants. Els mercats financers han assolit una importància sense parí. S'hi negocia de tot: bons, monedes, accions, mercats de futurs, deute públic i privat... El volum dinerari virtual que circula supera de moltes vegades el PIB mundial. Hi intervenen els fons sobirans, els fons d'inversió, els fons de pensions, els magnats i especuladors... Els engreixen entre altres els països rendistes rics en matèries primeres i especialment en petroli (com els estats del

Golf) i darrerament les estratègies d'inversió dels exportadors nets com la Xina. Les possibilitats de control polític i de desestabilització d'Estats sobirans que aquesta enorme acumulació de poder financer permet són immenses.

En aquestes condicions, només estats molt eficients, països tecnològicament avançats, competitius, amb cohesió social, un Estat del Benestar eficaç i sostenible basat en idees arrelades d'equitat i de justícia, en concepcions fortes de la ciutadania, poden funcionar mitjanament bé. Països que controlen i aprofiten els vents de la globalització, que redueixen costos energètics, que no s'endeuten més del compte, que gestionen bé la despesa pública i que mantenen a ratlla els oligopolis dels serveis bàsics (aigua, electricitat, telefonia, gas). Uns oligopolis que, si se'ls deixa, tendeixen a detraure una part creixent de la renda disponible.

Un altre factor és la immigració. Per causes demogràfiques (davallada de la natalitat, envelliment), Europa necessita immigració. Però, descontrolada, provoca el neguit no dels funcionaris o els professionals i titulats, i encara menys dels empresaris (perquè tendeix a rebaixar els costos laborals). Sinó d'aquella part de la població que només pot fer treballs elementals o que depèn de l'Estat del Benestar.

La digitalització és un procés imparable, com totes les revolucions tecnològiques. Té grans avantatges, però transforma les societats en un sentit que, si no es controla, pot desfermar una catàstrofe. Literalment. Avui la capacitat de crear llocs de treball en la indústria i els serveis (no diguem ja l'agricultura) no té punt de comparació amb el passat. Pensem en les reduccions de plantilles en la indústria en general, el comerç, la banca, les assegurances, etc. Molts assalariats passen a ser autònoms o *free lance* que subcontracten, però sovint aquesta activitat subsidiària no dóna per a viure i per a cotitzar a la seguretat social. S'estén el fenomen dels *working poor*, gent que tot i treballar no arriba, no pot sobreviure. I d'altra banda, proliferen les activitats, els projectes cooperatius, de caràcter comunal, l'anomenada *peer production*, els *peer projects*, que estan molt bé, però dels quals no es pot viure si hom no té ingressos addicionals o ajuda familiar. Un fenomen traumàtic que afecta més del 50% de la població jove.

L'abundància de capital en cerca d'inversió rendible altera també esquemes anteriors. Es troba darrere de les successives bombolles especulatives. I de la pressió per fer-se amb parcel·les dels serveis públics (com sanitat o educació). S'han creat les condicions per a fer molt difícil o inviable la mínima cohesió social, tan necessària per a l'estabilitat i futur d'un país. I això, certament, tindrà conseqüències. Les forces polítiques que han governat darrerament, i la societat que les ha tolerat, eren tan cegues al procés en curs com els mateixos processos desfermats, complexos i no monocausals, ni fruit de cap conspiració. Seria hora de veure-hi clar, i de plantar cara.

UN FANTASMA RONDA PER EUROPA

Un fantasma ronda per Europa. I no és el comunisme.

És el fantasma del retorn a una Europa ja coneguda, malaurada, embogida, explosiva, que va acabar molt malament. L'Europa de la primera dècada del segle XX, l'Europa del Tractat de Versalles, l'Europa dels anys trenta.

Un seguit d'esdeveniments recents, la política d'austeritat *peti qui peti*, el contingut i les formes (molta atenció a les formes!) del tracte que s'ha donat a Grècia, la resposta irrisòria a la crisi dels refugiats, la incompetència geoestratègica, i sobretot el retorn d'una Alemanya autosuficient, poderosa sense inhibicions, *selbstbewusst*, han desestabilitzat potser de manera irreparable la idea que ens havíem fet d'Europa. De l'Europa que durant tant de temps havia estat, per a nosaltres, aspiració i mirall.

El ministre alemany de Finances Wolfgang Schäuble remugava encara després de l'acord vergonyós, duríssim, imposat a Grècia, i amenaçava d'expulsar-la de l'euro. El filòsof Jürgen Habermas està esverat —amb raó— i ha fet unes declaracions significatives: amb la seua actuació en aquestes negociacions el govern alemany (integrat per una coalició de demòcratacristians i socialdemòcrates) «ha declarat manifestament la seua voluntat d'imposar una hegemonia alemanya a Europa: així, en qualsevol cas, es veuen les coses a la resta d'Europa, i aquesta percepció defineix la realitat que compta... el govern alemany, inclosa l'ala socialdemòcrata, ha malbaratat en una nit tot el capital polític que una millor Alemanya havia acumulat en mig segle. I 'millor' vol dir en aquest sentit una Alemanya caracteritzada per una més gran sensibilitat política i una mentalitat postnacional» (*The Guardian*, 16 de juliol 2015).

Jürgen Habermas ha publicat durant molts anys les seues reflexions polítiques a *Die Zeit*, un setmanari culte i ben informat, més intel·lectual que *Der Spiegel*. Són l'altra Alemanya, aquesta «millor Alemanya» (molt nombrosa, certament, i avui espantada) de la qual parla Habermas, la que deplora, per exemple, els excessos del *Bild Zeitung*, premsa groga que excita els baixos instints i que té un tiratge milionari. Contra el que es pot pensar, Angela Merkel és una moderada. Els seus socis del CSU són pitjors. I encara més Alternative für Deutschland, partit emergent com Ciudadanos a Espanya, o l'extrema dreta filonazi de sempre. Però el que importa és un sentiment popular creixent de no voler ser solidaris, perquè ja prou tenen amb la desigualtat i els treballs a temps parcial a casa. Això condiciona. I ja se'ls pot anar a explicar que en realitat la «solidaritat» és amb els bancs alemanys que van fer negocis imprudents... Sorgeix així un nou escenari de nacionalisme alemany «desacomplexat» que evoca els pitjors horrors.

Torna, doncs, l'Alemanya prepotent, que ho sap tot millor que els altres (una paraula ho defineix: *Besserwisser*, que podríem traduir com a «mestretites»). L'Alemanya que dona lliçons, que menysprea els altres, siguen eslaus o llatins, que s'ha fet amb les institucions europees i imposa la seua hegemonia política a partir d'una evident fortalesa econòmica de base industrial. Un desequilibri brutal nord-sud, del qual naturalment no en són responsables exclusius els pèrfids del nord, l'euro o la UE. Les responsabilitats estan molt repartides. Per la nostra banda mai hauríem de deixar de subratllar, deplorar, destacar i esmenar la deixadesa, la corrupció, els dèficits democràtics, el clientelisme, la irracionalitat econòmica de la bombolla immobiliària o la bogeria de la xarxa radial de l'AVE, el saqueig de fons públics, la manca de visió i d'ajust a la nova realitat econòmica del món dels agents socials (inclosos els sindicats), i particularment les insuficiències dels empresaris, la voracitat amb què assetgen el sector públic, els serveis públics, alhora que no inverteixen en innovació, en recerca, per a ser competitius. El despotisme de la patronal, que només pensa en desregulació, més «reforma laboral» i salaris de misèria. Això, pel que fa a l'Estat espanyol. Perquè de Grècia també caldria parlar-ne...

El polítòleg John Keane (professor a la Universitat de Sydney) ha fet recentment una estada a Europa, s'ha entrevistat amb observadors representatius, membres de *think tanks*, per analitzar in situ els esdeveniments. Perquè no hem d'oblidar que aquesta Europa que estreny el nus al coll de Grècia té la guerra a les portes, i el món s'ha fet molt més petit. «La vella civilització europea viu l'*stress test* més greu en una generació. L'alimenten la inacció i la incompetència de les elits polítiques, i el fet que cada mes desenes de milers de refugiats desesperats afluïxen a Europa des de zones veïnes fugint de la guerra o la repressió». La perifèria d'Europa, i el seu centre mateix, pateixen els efectes de la desestabilització a Ucraïna, a Síria i l'Orient Mitjà, al Nord d'Àfrica. Les pressions per l'est i pel sud són creixents. L'amenaça terrorista de l'Estat Islàmic és un fet molt real.

I mentrestant Europa viu una crisi institucional, econòmica-financera, i de projecte realment greu. Una crisi de la UE però també política als diversos països, on es remodela el sistema de partits, amenaça l'extrema dreta (com a França o a Dinamarca) o es planteja la sortida de la Unió (cas del Regne Unit). Segons Mark Leonard, director del Consell Europeu de Relacions Exteriors: «Els partits d'esquerra representen els treballadors del sector públic i les indústries creatives, mentre que els de la dreta representen les grans empreses i el món de les finances, i tant els uns com els altres són més aviat liberals quant a valors socials. Això deixa amplis sectors de la població amb un sentiment d'indignació i de no veure-s'hi representats, i sorgeixen nous partits amb un llenguatge diferent».

Creixen les desigualtats fins i tot als països més forts econòmicament. Augmenta la pobresa. Un desafiament molt seriós. Segons John Keane: «La resistència cínica al projecte europeu com a tal augmenta. Els oportunistes aprofiten l'ocasió. El poder arbitrari avança. L'esperit de la igualtat democràtica malda per sobreviure.» I conclou que el virus de la insolidaritat i la manca de projecte, davant els problemes dramàtics a què s'enfronta Europa, s'estén de manera perillosa (i no per primera vegada en la història). La seua anàlisi (<https://theconversation.com> —29 de juny 2015—), apareix sota un encapçalament eloqüent: «The European Madhouse».

Un fantasma ronda per Europa. Tots, en aquest cas, hauríem de fer un esforç mancomunat per conjurar-lo. Per tancar, amb pany i clau, la capsa de Pandora.

LA SHOAH, ENCARA

Avui es el dia internacional en commemoració de l'Holocaust, o la Shoah, en memòria de les víctimes —que es compten per molts milions— del crim contra la humanitat més monstruós que coneix la història. Caldrà recordar-ho? Caldrà explicar per què és peremptòria, necessària, imperiosa, aquesta commemoració?

Milers, milions de persones van ser perseguides, humiliades, vexades pel sol fet dels seus orígens familiars, de la seua pertinència a un col·lectiu humà amb trets diferenciats. Van ser expulsats de casa, encabits en barris segregats d'algunes ciutat, afamats, colpejats. Se'ls va prohibir exercir les seues professions. Altres van ser directament assassinats pels *Einsatzgruppen* a trets, en execucions massives, o bé pujant-los a camions on se'ls intoxicava i ofegava amb els gasos de combustió del motor.

Molts, milions, van ser internats en camps de concentració on se'ls vexava, se'ls maltractava i se'ls explotava com a mà d'obra esclava. Els qui consideraven no vàlids, eren assassinats. Finalment es va fer un pas més en la racionalitat científica i en el zel burocràtic d'encuny típicament germànic i es va organitzar l'extermini sistemàtic, de caràcter industrial, en cambres segellades i amb gas Zyklon B, dels milions de jueus que havien caigut en mans de l'Alemanya de Hitler en la seua enorme expansió a tot arreu d'Europa durant la Segona Guerra Mundial.

Hi ha molta literatura sobre tot això, molta bibliografia. La unicitat de la Shoah, la singularitat extrema de l'Holocaust, deriva del caràcter racional, planificat i sistemàtic del propòsit d'extermini de tot un poble. També mataven altres col·lectius i individus, certament. Però l'objectiu d'acabar amb els jueus formava part indescribable de l'argumentació hitleriana, del seu imaginari, anunciat i repetit sense embuts i compartit per una part important de la població, incloent-hi intel·lectuals i escriptors, educada en l'antisemitisme en les seues diverses variants.

La història registra moltes massacres, assassinats, guerres, devastacions i genocidis, crims colonials, matances esgarrifoses. Tots s'han de recordar i tenir presents, investigar i documentar.

Però la Shoah, l'Holocaust, ens interpel·la de manera tan singular com la seua pròpia realitat. Perquè fou un crim contra la humanitat, i específicament contra la humanitat europea, producte en part de la racionalitat europea duta a l'extrem més sinistre de l'abstenció del judici moral. Perquè fou l'intent deliberat d'assassinar amb procediments industrials, fins a l'últim, tot un poble (i si no ho aconseguiren fou pel curs de la guerra, perquè no pogueren). Perquè negava la condició humana a una part de la humanitat. Perquè no fou una acció aïllada, un excés, un episodi, una mostra descontrolada de brutalitat, sinó una gran empresa burocràtica, organitzada, planificada, que feia ús de tots els recursos de la civilització. I en aquesta mesura, qüestiona les idees rebudes sobre la civilització. S'ha de commemorar, no en darrer terme, perquè ens interpel·la, perquè els ressorts que el feren possible podrien reproduir-se i renàixer de les cendres, si no vigilem, amb altres formes potser i similars propòsits. Perquè cal estar alerta.

Convé fer present en la cultura política, en un país en què es banalitza l'antisemitisme, el record de l'Holocaust. Comenceu per llegir Primo Levi. Entendreu moltes coses. Hi ha molta bibliografia, ja ho he dit. El darrer, un llibret molt recomanable: Sybille Steinbacher, *Auschwitz* (Melusina, 2016). Permet entendre també moltes coses. Ara bé, ja sabem que l'antisemitisme inconscient, que no es reconeix com a tal, és immune a lectures. Raó de més per a vigilar i alertar totes les persones de bona voluntat.

Qui qüestiona la idoneïtat de commemorar l'Holocaust es retrata.

«LA RELATIVA CAPACITAT DEL CATALÀ PER A LA POLÍTICA»

Un petit esdeveniment editorial, la publicació de *La vida lenta. Notes per a tres diaris* (1956, 1957, 1964), de Josep Pla. Són anotacions d'agenda en què Pla apuntava a la fi del dia el que havia fet, menjat, llegit, a qui havia vist, quin era el seu estat d'ànim, el temps que feia... Potser aquestes notes manquen de valor literari, però tenen un gran valor testimonial, i permeten una aproximació molt directa al personatge Pla en aquella fase de la vida en què la vellesa no és ja un horitzó remot, sinó una presència amenaçadora o molt pròxima. El personatge que emergeix té un costat tràgic. Pla paga molt cara la seua manera de ser, i les opcions del passat, en termes d'infelicitat, solitud, desordre, excessos amb l'alcohol, insomni... I tanmateix, des del mas, a Llofriu, no para de llegir, treballar, viatjar i veure gent. El 1956 fa dos viatges, per compte de *Destino*, al Mediterrani (Itàlia, Grècia) i al Nord

d'Europa (Suècia, Finlàndia). Li costa llegir, dorm molt malament. Té moments de violència verbal davant coneguts, quan ha begut massa, dels quals se'n penedeix després («Etic avergonyit de lo d'ahir. Només sóc correcte quan sóc sol. Desgràcia immensa»). Les petites anotacions de vegades són anodines, però en conjunt fan un retaule del més alt interès, un retrat de com era Pla dia a dia en plena maduresa.

De tant en tant hi apareix un apunt altament revelador, de situacions excepcionals o d'idees llargament madurades. Per exemple, el 25 d'agost sopa amb Jaume Vicens Vives i Dionisio Ridruejo a Tamariu. I apunta: «Llarga conversació política fins a la una. Molt interessant, però Vicens fluïxeja. La relativa capacitat del català per la política. Ridruejo ha estat molt brillant però la seva capacitat cerebral arriba a espantar-me». ¿Què passaria en aquella llarga conversa política en què Vicens —que d'altra banda tenia literalment enlluernat a Pla— va fluïxegar davant la brillantor del polític i escriptor castellà, mestre de la gran retòrica i amo de la seua llengua? ¿Entre l'historiador interessat en la política, però estamordit, i un Ridruejo ja dissident que tanmateix gaudia de contactes i proteccions d'alt nivell, així com d'una gran seguretat en si mateix? No ho sabrem mai, però podem especular. I ens quedem amb aquesta idea: «la relativa capacitat del català per la política». La Política, sembla, ha estat sempre cosa d'ells. Fins quan?

Pla dóna pistes ací i allà. Unes anotacions que fan una mena d'autoretrat i que, també, retraten una època encara molt fosca.

PER QUÈ CAL DIR, EN CASTELLÀ TAMBÉ, GIRONA I LLEIDA? (CONTRA JAVIER CERCAS)

És una ximpleria, però recurrent. De tant en tant algú s'exclama contra la incoherència de dir Londres i Nueva York, en castellà, i dir alhora, en català, Girona i Lleida. Caldria dir, per mor de la coherència lingüística, i com tota la vida s'ha dit, *Gerona* i *Lérida*. Fa poc l'escriptor Javier Cercas dedicava tot un article («Lengua y política, y vuelta la burra al trigo») a aquesta qüestió. «Del mismo modo que nadie duda de que en castellano New York y London se escriben Nueva York y Londres, nadie debería dudar de que Girona y Lleida se escriben Gerona y Lérida». (*El País semanal*, 28-2-2016). La lògica interna de la llengua, segons ha estat usada pels seus parlants al llarg de la història, hauria de predominar. No s'hauria de cedir en cap cas a «la lògica arbitrària y a menudo absurda impuesta por los intereses de la política (o de la politiquería)».

Com es pot veure el cartesianisme de Javier Cercas és impecable i la defensa de la lògica interna de les llengües enfront de les intrusions externes, polítiques de la pitjor espècie (*la politiquería*), és enraonada. Vivint com vivim en un territori en què un brutal conflicte al voltant de la llengua, amb una massiva intrusió d'ele-

ments espuris, hi ha fet estralls, i que a poc a poc es va afortunadament reconduint, ens hauriem de mirar amb circumspecció aquest aspecte dels usos del castellà. Però em tem que la cosa té un rerefons més complex.

Javier Cercas sol aplicar un raonament aparentment seré, neutre i lògic, allunyat de les baixes passions. Té una gran tirada a invocar el sentit comú, la moderació i la justa mesura. És un entusiasta del terme mig. Descarta les exageracions d'uns i altres. I així, article rere article. Amb una obsessió recurrent: Catalunya. Javier Cercas no ha acabat de pair l'afirmació catalana en tota la seua dimensió, una voluntat col·lectiva que s'ha materialitzat en el procés sobiranista i que lògicament té diverses implicacions. No enyora, com altres, el període franquista, quan tot això estava al congelador. Més aviat enyora la transició, quan tothom cantava «Al vent» i «A galopar, a galopar», sense distinció.

Posteriorment les coses es van tòrcer, i Javier Cercas, fidel a la moderació de l'esperit de la Transició (amb majúscula) i dels seus herois, com Adolfo Suárez, vol *desfacer entuertos*.

Una comesa que té un punt quixotesc, com correspon, o això creu, i que branda com a arma la moderació, el sentit comú, l'aposta pel *juste milieu*, pel terme mig, a la manera aristotèlica dels *mesotai* que ell voldria representar. Els fanàtics, els discordats, els abrandats són els altres. Una aposta argumental adreçada en bona part al terreny perdut que cal reconquerir, per a bé de tots, les capes mitjanes catalanistes, que se suposa predisposades genèticament al seny, al bon sentit, i que darrerament han agafat un camí errat, arrauxat. Una falsa ruta.

En fi, què hi farem. No se li acut, a Javier Cercas, que aquesta llicència que va contra la lògica del castellà que és dir Girona i Lleida, o Castelló i Alacant, és un bon senyal, un signe de reconeixement i de penitència. De reconeixement als qui tenim una altra llengua i una altra història. De penitència no ja per la dictadura del general Franco (com apunta al final de l'article per burlar-se'n), sinó també per la Dictadura del general Primo de Rivera, per la Ley Moyano, per la Nova Planta, per tot el disseny armat i burocràtic que ha volgut anorrear, extirpar, la identitat catalana, valenciana, balear.

A ell, això, no li importa gens. Perquè les arrels extremenyas no van estar mai a punt de perir, agredides amb una fúria implacable. I tanmateix, si hi ha un futur per a una Espanya que no consume la centrifugació els seus components, rau en això, en el reconeixement i en la penitència. No tots els castellans s'arreglaren amb el dictat uniformador i assimilista. Per sort, n'hi ha també molts, amables i benintencionats, que han pres consciència del problema i diuen Lleida i Girona. I fins i tot Castelló i Alacant. Encaixem-los la mà. Agafem-los la paraula.

Javier Cercas això no ho entén, o ho entén massa bé. És un tipus d'escriptor —no n'és l'únic, per descomptat— que es postula com abanderat de la moderació dialogant. Així com Manuel Vicent, per exemple, cerca el moment explosiu dels adjectius i les imatges llampants, Cercas (com Enric Sòria entre nosaltres), és un entusiasta dels *mesotai*. El problema del terme mig és que depèn d'on se situen els extrems. Si un extrem és molt extremat i l'altre bastant moderat, el terme mig es queda en una zona més aviat poc recomanable, i la cosa esdevé força problemàtica, poc ajustada. Ho deixarem aquí.

ESPANYA: UN PANORAMA POLÍTIC GENS ESTIMULANT

No descobrirem cap mediterrani amb l'apreciació que no és gens estimulants, a hores d'ara, el panorama polític espanyol, amb negociacions encallades i sense perspectiva de formar un govern viable després de tant de temps des de les darreres eleccions. Tampoc és massa greu —es pot pensar— estar sense govern durant mesos. Bèlgica es va passar tot un any sense govern. Però convindrem que Bèlgica no és un gran exemple d'eficiència política... En depenen moltes coses, de la resolució de l'*impasse* polític actual a Espanya, no ens enganyem. Incloent, per exemple, la reformulació del model de finançament i la correcció de les grans injustícies que pateix el País Valencià en aquest aspecte i que afecten directament, en forma d'infr finançament dels serveis públics, els seus ciutadans.

Per això, i per les urgències dramàtiques que es poden albirar en política internacional, sobta l'immobilisme dels partits i els polítics espanyols. Certament, la disposició al pacte i la transacció no és el fort de la cultura política espanyola. Més aviat hi predomina la tirada a les majories absolutes, al comandament únic, al líder fort, a la unanimitat. Amb la transició (1976-1982) sembla que s'acabaren les existències pel que fa al consens i el pacte.

Fins fa poc estranyava l'immobilisme, generava un cert empenyament la incapacitat d'arribar a un pacte de govern. A hores d'ara però més bé sembla que la ciutadania s'ho mira amb distanciament i desdeny, amb sornegueria; n'està fins al capdamunt. I és que tot plegat sembla un impossible. El PP no deixarà governar amb la seua abstenció una fórmula PSOE-Ciutadans. Podemos no deixarà tampoc governar una coalició PSOE-Ciutadans. La coalició PSOE-Podemos sembla inviable perquè els caldria el concurs dels independentistes (!) i això Espanya no ho pot tolerar. La gran coalició PP-PSOE-Ciutadans és inviable perquè Rajoy no fa un pas enrere (sols es duria a terme davant una gran catàstrofe, un atemptat enorme, coses així). Un govern «a la valenciana», tan invocat darrerament, no és possible pel petit detall que Ciutadans no té res a veure amb Compromís, el qual té punts en comú amb Podemos que han permès el vot favorable amb condicions i la governabilitat mantenint-se a distància.

D'altra banda, què direm del duel que s'endevina entre Pedro Sánchez i Susana Díaz? Apassionant. I de la dialèctica entre Pedro i Pablo? L'un en pla protagonista de la pel·lícula i l'altre d'estrateg format en la secta i amb màster en Joc de Trons. Una meravella. I què direm també del desencontre entre Iglesias i Errejón? Transcendental. I del guirigall permanent a Izquierda Unida, d'on sembla que es despenja el PCE? Interessantíssim. I del gruix teòric i polític que exhibeix Ciudadanos? Una gran aportació a la teoria política. I de les formes i maneres de Rajoy i el PP? Fantàstic. Una gran exhibició d'escapisme davant la corrupció, la responsabilitat política o la simple obligació de retre comptes.

Alguns s'entesten a veure-hi episodis relacionats amb la crisi de la socialdemocràcia, amb les noves formes del populisme, amb l'agonia de l'esquerra dogmàtica, amb la necessitat i la dificultat de reinvençió d'una dreta democràtica... Potser és així i convé fer cas de politòlegs i analistes. Però tot això cansa ja una mica. Una certa sensació de *déjà vu*. Perquè en el fons el que passa és que ací ningú és capaç de pactar. La conclusió és que els electors s'han equivocat i caldrà tornar a fer eleccions.

Els poders de debò ja diran a qui s'ha de votar per encertar-la, la pròxima vegada. Més que una gran i sofisticada teoria política, per fer-se'n una idea, a Espanya, cal saber-ne alguna cosa d'aquests poders de debò, de les xarxes clientelars, de la corrupció instal·lada i endèmica, dels beneficiaris dels contractes públics, de la influència de l'Ibex 35, dels grans cossos funcionaris, de com mana la Conferència Episcopal, dels mitjans de comunicació de Madrid, de l'Espanya subvencionada que s'aferra a les diputacions i a la unitat-uniformitat, del paper de la llei electoral i de la circumscripció provincial... I després relacionar-ho tot plegat amb els canals de formació d'opinió, les televisions, les ràdios i les tertúlies, el paper dels intel·lectuals conservadors (vegeu *La desfachatez intelectual*, d'Ignacio Sánchez Cuenca)... I també convindria saber alguna cosa de les maquinàries dels partits i els sindicats, de les seues inèrcies internes i prioritats, de la clivella generacional, de les insuficiències ideològiques, i en general del conservadorisme de bases socials (sí, també!) i aparells funcionaris alhora. Tots unànimes, sembla, en la «unitat dels demòcrates» i en la negativa al diàleg i la negociació. Entre ells i amb els altres. Així no es tancarà el contenciós basc. Ni el català trobarà vies de resolució. Ni s'escometran les reformes estructurals imprescindibles per a transitar amb un mínim de bagatge pel difícil segle XXI. Però a «ells», res. Com si plogués. I qui dia passa, any empeny.

El món ha canviat, però a Espanya el duc d'Alba segueix sent tot un personatge, el cacic de torn controla la diputació, els intocables segueixen al seu lloc, un bisbe es despenja amb una prèdica antimoderna, tot un exèrcit de contractistes espera la reactivació del sector immobiliari, i el ciutadà sent que ho és només a mitges.

LA CULTURA POT ESPERAR

Mala sort amb la cultura al País Valencià. Almenys fins ara. Ja sabíem que hi havia moltes prioritats diferents, emergències socials i trencaclosques pressupostaris que calia atendre. A més, no era fàcil organitzar equips, en tots els sectors, per a un nou govern de coalició després de vint anys de penitència i desgovern amb el PP.

Que s'havia dedicat, com tothom sap, a dissoldre organismes i institucions, a rebotar des de dins el que no podia desfer i, en darrer terme, al que millor sap fer, a malbaratar i convertir la cultura —com tants altres sectors d'actuació— en un àmbit de corrupció i enriquiment personal. També en agència de col·locació per a meritoris i desplaçats de l'organització i familiars diversos. El destí de l'IVAM, de la Fundació Jaume II el Just, la Biblioteca Valenciana, Teatres de la Generalitat, etc., ha estat terrible i donaria peu a molta reflexió.

Mentrestant, el precari teixit cultural valencià, com a tot arreu, s'ha esfondrat, en raó de la política d'austeritat, les reduccions pressupostàries i un canvi estructural de fons, associat amb la nova retorsió (digital i de baix cost) de la hipermodernitat. En tots els sectors només explicarien desgràcies. Les generacions ascendents han hagut d'instal·lar-se en una precarietat insostenible, renunciar a la vocació de creadors i agents culturals o plantejar-se emigrar.

El PP, fa vint anys, entrà a sac en el camp cultural. La cultura vestia, donava notorietat, distreia d'altres coses, i a més pensaven que podrien construir una nova hegemonia basada en un plantejament antitètic al «model cultural socialista», que odiaven per contaminat d'elements d'esquerra antifrancuista i —horror màxim— de fusterianisme. Pensaven a més que una de les claus de la durada del govern socialista havia estat la política cultural de Ciprià Císcar. Ells ho farien millor, s'apropriarien del terreny cultural i dels creadors i agents culturals (que acudien, tot s'ha de dir, en massa als actes que convocaven i on passaven llista). Desvirtuaren i arruïnaren l'IVAM, el Museu de les Ciències, Teatres de la Generalitat, destrossaren i eliminaren la IVEI, i es carregaren la RTVV. Pràcticament no aportaren res. Si de cas algun museu que encara busca el seu sentit com el MUVIM, o ens mal dissenyats com Culturarts o Castelló Cultural... Si fem un balanç realista, sector a sector, la cultura al País Valencià està sota mínims. I es deu en bona part a la nefasta política corrupta, clientelar, irracional i de molt baixa volada, en termes culturals seriosos —positius, de construcció—, del PP. No només per això, també pel context general de retracció econòmica i pressupostària, de canvis en la demandada i de canvis socials globals que cal considerar, certament. Però al País Valencià venim d'on venim. I en terreny de la cultura, l'herència del PP és un erm i un camp de mines.

Amb aquest rerefons, ja es pot entendre que les expectatives lligades amb el canvi eren molt altes. No utòpiques ni exagerades. La gent s'ha tornat ara bastant més realista i comprensiva. Conscient d'un context difícil i disposada donar temps per a esmenar tant de desfici.

Però sobta bastant la manca de projecte clar i de prioritats explicades i de nomenaments efectius, de criteri, en el camp cultural. El Pacte del Botànic no dóna visibilitat a la cultura, subsumida en la Conselleria d'Educació (que ja és bastant complicada). No pot ser que a hores d'ara, a tants mesos de les eleccions del canvi, s'encarregue un pla estratègic basat en enquestes a un grup d'estudi d'economia de la cultura. Que no coneguem línies clares i enèrgiques en el camp de la cultura. Que fins ara els nomenaments clau estiguen pendents o que, els que es van coneixent, hagueren estat ja nomenats abans pel PP en alguns casos, independentment de la seua vàlua.

La cultura pot esperar, sembla que pensen alguns. Però en realitat, el canvi serà cultural o no serà.

CORRUPCIÓ SISTÈMICA I NO SISTÈMICA

A partir de quants casos es pot dir que la corrupció és sistèmica? Com s'ha de presentar, fins on ha d'arribar, perquè siga qualificada d'alguna cosa més que d'anecdòtica, de cas aïllat, de pomes podrides que no afecten el conjunt?

Mariano Rajoy es va passar tota la recent entrevista amb Jordi Évole apel·lant a la visió de conjunt, assegurant que la majoria dels espanyols, dels ciutadans, dels empresaris i dels membres del seu partit són persones honrades.

La fal·làcia era tan evident que causava vergonya aliena. L'entrevistador es va mostrar més mesurat i menys punxant que altres vegades, però tot i així va posar algunes cartes irrefutables damunt la taula.

Si el seu partit a València finançava les campanyes electorals amb diners negres i per quadrar una comptabilitat presentable i falsa després havia de blanquejar capitals, això no és sistèmic? I no és només València o el País Valencià. El mapa de la corrupció que afecta el Partit Popular és dens, complex, articulat i... sistèmic. Una manera de funcionar, a Galícia, al carrer Gènova, amb Bárcenas i la caixa B, amb la Púnica, amb Gürtel, al País Valencià amb el cas Taula, amb Fabra i Blasco a la presó, amb Rus i Ripoll emmerdats fins a les celles, amb les confessions de Marcos Benavent i d'Enrique Ortiz, etc. Què més voldries? Que el partit organitzara oficialment i pública escamots de robatori? El saqueig a benefici del partit (finançament de campanyes i reforma o compra de locals) i a benefici de dirigents i els seus cercles d'influència ha estat i és palès, evident, regular i... sistèmic.

La tàctica de defensa de Rajoy —casos aïllats, majoria honrada, pomes podrides— és la mateixa que fa servir l'Església catòlica davant els casos de pederàstia i que és igualment fal·laç. Una magnífica pel·lícula recent, *Spotlight*, ho posa ben a les clares arran d'una investigació periodística sobre els abusos sexuals a infants per part de capellans catòlics de la diòcesi de Boston, als Estats Units. L'actitud i les justificacions de la jerarquia i del bisbe (o cardenal) eren les mateixes que les de Rajoy. Casos aïllats, desgràcies personals, que es solucionaven traslladant els afectats de parròquia i pressionant les famílies per tancar els casos. El cas de la pederàstia a l'Església era i és tan sistèmic que el sistema s'encarrega (o s'encarregava, ja veurem si el papa Francesc pot esmenar-ho finalment) d'amagar, disculpar, ajornar i protegir els inculpats i les sancions corresponents.

La corrupció és sistèmica igual com la pederàstia quan és una manera normal de funcionar que després s'amaga o es disculpa, tirant balons fora. I és també com la tortura. Sempre es diu que són casos aïllats, episodis concrets, excessos, excepcions. Però el que importa és precisament l'excepció. Perquè si la tortura fos la norma, com malauradament passava en el franquisme, on estaríem, on viuríem? O defensem la civilització, els drets humans, la decència, la protecció dels febles, les llibertats públiques, els drets de les persones, la democràcia, la correspondència entre textos legals i realitat, entre declaracions públiques i pràctica efectiva, o fem tot això o es demostrarà que tot plegat és una gran fal·làcia, una falòrnia i una mentida.

L'excepció i la norma: un bon tema. Si els valors cívics i humanístics encara importen, farem be de pensar-hi una estona i d'actuar en conseqüència.

CONTRA FUSTER

No, no m'estic referint als habituals exabruptes antifusterians que varen sovintejar en un temps no tan llunyà i que tant varen enterbolir l'atmosfera d'aquest País. Tot plegat era el producte d'un ambient soporífer de provincianisme assumit i panxacontent que no perdonava l'intel·lectual que ho replantejava tot i que no respectava les cartes marcades, les regles del joc imposat per una mediocritat ancestral. Algun dia caldrà escatir, en l'odi visceral a Fuster, fins on arribava la discrepància sobre l'origen i el futur del País i on començava la remor sorda contra un espill incòmode que els retornava la vertadera imatge de la seua inanitat. Fuster, un intel·lectual europeu, crític i irreverent, en la València nacional-catòlica plena de franquistes, arquebisbes, beats d'adoració nocturna, governadors civils i militars, jerarques del Movimiento, amb unes elits dimitides i agraïdes, i una multitud perplexa i desconcertada sense cap instrument de formació i de reflexió enmig de

la censura i la manipulació... El còctel era explosiu. I la «discrepància» no tingué res de civilitzada. Va ser brutal: el poder va emprar tots els mitjans, literalment tots, contra qui havia gosat posar en qüestió els ídols de la tribu. Que és, per cert, la funció eminent de l'intel·lectual europeu, de Voltaire ençà. Una figura, aquesta de l'intel·lectual, en davallada avui, però a la qual Europa li deu bastant del que ha tingut, i té, de millor...

Tampoc faig ara referència a invectives més subtils o més controlades contra Fuster i especialment el seu llegat i la seua posteritat, difoses ací i allà en lectures discutibles del context històric del franquisme i de la transició. Sovinteja, posem per cas, una versió mítica de la «Batalla de València» en la qual hi hauria hagut un enfrontament entre dos bàndols igualment legitimats... que s'estomacaven per banades de colors i denominacions. I en el poti-poti pseudo-interpretatiu sempre ix malparat Fuster, declarat culpable de tots els mals, dels conflictes que pertorbaren una pau i una concòrdia que un radicalisme excessiu va malmetre. Doncs no. No fou així, companys, no fou així. Però d'això en parlarem un altre dia.

Ara vull comentar dues al·lusions recents a Fuster per part de dos intel·lectuals espanyols dignes de consideració, cadascú per motius diferents, però que coincideixen en una visió esbiaixada i agressiva, lamentable, de Joan Fuster, ni que siga esmentat de passada en obres que tenen temàtiques diverses, molt diferents entre si.

El primer és Gregorio Morán en un llibre que ha estat a bastament llegit i comentat: *El cura y los mandarines. Cultura y política en España, 1962-1996* (Akal, 2014), un volum de 826 pàgines a estones divertit, a estones delirant, en tot cas interessant però en molts aspectes foraviat per massa ambiciós. De vegades li falla la recerca, la informació. I Gregorio Morán, que és un asturià expeditiu, mordaç i agressiu, sembla que no té la paciència de l'historiador per confirmar la dada i no aventurar judicis massa sumarís en terrenys dubtosos. El cas és que esmenta Fuster per dir que *Nosaltres els valencians* fou subvencionat pel Congreso para la Libertad de la Cultura, un organisme que passats els anys es va saber que estava promogut i finançat per la CIA en el marc de la Guerra Freda. Fuster hauria lliurat el seu llibre més emblemàtic el 23 de desembre de 1961 a Josep Maria Castellet, quan se sap del cert (vegeu la *Correspondència*, en curs d'edició) que l'acabà precipitadament poc abans del Sant Jordi de 1962 i que es publicà a Edicions 62, de la qual Castellet no en formava part en aquell temps primerenc (hi havia Enric Bastardes i Max Cahner). El tema donaria per a molt, si s'estudiava seriosament, i Jordi Amat a *La primavera de Munich* (Tusquets, 2016), un llibre exhaustiu que s'estén molt sobre la naturalesa i activitats del Comité, conta una altra història. Però, res, la impressió que dona Morán a la pàg. 132 del seu llibre és la d'un Fuster subvencionat per la

CIA! I autor segons ell d'un llibre que fou la «base de un nuevo catalanismo supuestamente de izquierda». Embolica, embolica que fa fort. No cal dir que Gregorio Morán té una visió catastròfica del catalanisme, que exhibeix els dissabtes a *La Vanguardia*, al qual considera bàsicament una màfia. Ja li va retrucar, amb raó, Enric Juliana, que és un expert en Itàlia i en sap bastant de la *cosa nostra*. Gregorio Morán és displicent en general, viu a Barcelona per raons familiars i no se'n sap avenir. Allò d'Astúries marca molt.

L'altre esment recent de Fuster en to despectiu és d'un historiador solvent com José Álvarez Junco, al seu assaig *Dioses útiles. Naciones y nacionalismos* (Galaxia Gutenberg, 2016). Només en parla una vegada a tot el llibre i ja és casualitat que siga per a mal: la pàg. 137 arranca d'aquesta manera: «En los años de la Transición, el ensayista valenciano Joan Fuster se atrevió a decir que España era “una invención de don Marcelino Menéndez Pelayo”. Era una *boutade*, solo comprensible desde aquella coyuntura histórica y en boca de un antiguo falangista convertido al catalanismo radical.» Ep, un moment, senyor Álvarez. Falangista, Fuster? Home, no. Mai va amagar que son pare havia estat carlista, i que fou el primer i efímer alcalde de Sueca amb el franquisme, que a sa casa hi regnava un ambient pietós i legitimista, que de jove havia format part del Frente de Juventudes a Sueca. Però doctrinalment, intel·lectualment, Fuster no es pot dir que fos falangista, o que n'hagués estat mai. Sí que en va ser, falangista, Manuel Sacristán, per exemple. I després fou un gran filòsof marxista, potser l'únic pensador marxista original d'envergadura que hi ha hagut a Espanya. Però és de molt mal gust, i denota mala intenció, insistir en la prehistòria d'aquesta mena de personatges. Es busca denigrar-los, treure autoritat i perfil a les idees que han defensat o elaborat ja en la maduresa vital, les que els defineixen i les que importen. Tothom té dret a evolucionar, i si és per a bé encara millor. «Antiguo falangista convertido al catalanismo radical»... ¿això és tot el que té que dir el senyor Álvarez Junco de Joan Fuster, en un llibre que pretén rentar-li la cara al nacionalisme espanyol, donant-li un vernís cívic banyat en Habermas bastant esforçat? Un llibre que dedica moltes pàgines al «cas espanyol», d'altra banda. Vertaderament, els intel·lectuals espanyols i espanyolistes no saben què fer-ne, amb Joan Fuster.

I es pot comprendre, perquè Fuster és l'alteritat, una altra cosa. Un intel·lectual europeu del seu temps (que s'interessava per Valéry, Mann i Sartre, i per Voltaire, Diderot i Montaigne), que no abdicava de la radical fidelitat a la seua terra, a la seua llengua i al seu país, i que albirava un futur de llibertat en tots els sentits. Massa per a l'Espanya de llavors. Per a l'Espanya d'ahir i per a la de sempre... ☺